Norske folkeskrifter 28

AASMUND VINJE

AV

VETLE VISLIE

ANDRE UPPLAGET
(FJORDE SETTE TUSUND)

Oslo
Norigs ungdomslag og Student-maallaget
1920

Prenta hjaa Johansen & Nielsen.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta är en bok på landsmål (nynorsk) om en författare som skrev på landsmål, **A.O. Vinje** (1818-1870). Boken utkom 1906, som nr. 28 i serien **Norske folkeskrifter**, men här är det andra upplagan från 1920 som har digitaliserats. Det scannade verket kopierades till Projekt Runeberg i januari 2010.

Av Vette Vislie er utkome Utan hovding. Drama (1889) (utseld) Fru Gerda. Spelstykke (1800) (utseld) A. O. Vinje. (1890) (utseld) Hcldøla. Forteljing (1895) (utseld) Solvending. Forteljing (1897) (utseld) Forteljingar. (1897) (utseld) Hems kvæde. (1898) Boksoga. Fjorde utgaava (1915) Trollringar. Forteljing (1903) Det ruskar i ro. Spelstykke (1904) Malm. Forteljing (1906) Vintervegen. Forteljing (1909) Lukkespel. Forteljing (1911) Det nye sekel. Forteljing- Andre upplaget (1913) Sigvard Vegard. Spelstykke (1915) Henrik Svane. Forteljing. Tridje upplaget (1919) Steng deg ikkje ute fraa dei framgangskrefter og den natlonale aandsmakt som rorer seg i folket. — dagblad paa norsk — landsorgan for den parten av folket som vil byggja Norig paa heimegrunnen, økonomisk og kulturelt. Bladet hay tingarar millom dei fremste i alle samfundslag landet rundt og er eit blad i sterk vokster. Dei bedste pennar skriv jamt urn det som er uppe tldi. Stykke n jordbruk, fiske og andre næringar. Ting Den /7«fe Mai"! 1 i. 3. 4. 5. 6. 7. B •). 10. II 12. 13. 14 15. 16. 17, 18 !). ,:ii. 11. 23. 24. 25, -'(.. 17. Norske Folkeskrifter ltgjevne ay Norigs Ungdomslag og Studentmållaget, byrja koma i 1902. Til no (1920) er sendt ut: Krægda (morbilli). Ay Idar Handagard. (Utseld.) ... 10 .yr, Ivar Aasen. Ay Atne Garborg (24 s. 3. uppl. 6. 8. lus.) 20 Arbeidskaar og livskaar for bondeungdomen. Ay Eugene Hansen. (Utseld.) 20 — Halvdan Koht. (Utseld.) 30 — Naar det vert lite boy. Ay Tore Gjære. (20 s. - 3. uppl. 6.-8. tus.) 10 — Sopbus Bugge og mytegranskingarne hans. Ay Moltke Moe. (Utseld.) 20 — Mjelk og Sni.r. Ay N. Ødegaard. (24 t. — 2. uppl. 3.-6. tus.) 15 — Norske folkeviser. I. Ny utgaave. Mcd ci utgreiding urn folkeviseleiken ved H. T. (8. uppl. 30.—35. tus.) .... 40 — (Utseld.) 10 — Gjer heimen din fager. Ay Ellen Key. (24 s. — 2. uppl. 3.-5. tus.) (Utseld.) 15 — Grunnlov og rik.akt (1903). (48 8.) 20 — Alkoholen og hella. Ay doktor Frimann Korcn. (32 >. — 4. uppl. 23.-32. tus.) 15 —

Skuleutgaave 10 — Norsk klædebunad. Mcd 10 bilete og ci roynsterteik ning. Ay Hulda Garborg. (32 s. —2. uppl. 4.-6. tus.) 30 — Baertre og bærdyrking. Ay J. O. Aashamar (6 s. — 2. uppl. 4.-6. tus.) 10 — Ole Bull. Ay Oddmund Vik. (39 s.) 20 — Gamall norsk prydkunst. Ved Lars Kinsarvik og Halv dan Koht. Mcd 22-teikningar ved Lar, Kinsarvik (32 s. — 2. uppl. — 3.-4. tus.) 30 — Urn Gj.d.el. Ay Ivar Nesheim. (64 s. — 2. uppl. 4. —6. tu..) 30 — Ungdomen"og'..kogen. Mcd 5 bil.te. (Utseld.) ..... 20 — Norske folkevisor. 11. (4. uppl.. 19.—24. tus.) .... 40 — Liv.k.ar i Norig. Ay H. E. Berner. (24. s.) 15 ~ Norsk salmesong. Elias Bli*. Ay Lars Eskeland. (46 s. — 2. uppl. — 4—7/tus.) 30 — Norsk maalsoga. Ay M. Hægstad. (48 «. — 3. uppl. 8.—12. lus.) 40 — Honestell. Mcd 7 . bitete. Ay Ola Svinndal. (24 s. 2. uppl. — 4.-6. tus.) 20 — Per Sivle. Ei livssogu. Ved Anders Hoyden. (56 .. — 2. uppl. 5.-7. lus.) 30 — Em oysterlendsk religionslgerar i vaare dagar. Etter Max Muller ved Kristofer Janssen. (30 s.) 20 — Urn mjolking. Ay Ingebr. Five. (28 s.) 15 — Eit 4000 a.r.-rike. Ay Eirik Givskov. Paa norsk ved Arne Garborg. (38 s.) 30 —!: s.'^"»« l°^^ Depo tbib 1 i o t eke t p.pir og fint um.l.g. 4! bil«te. (132 ».) kr. 1.00 64. Korndyrking. Ay Knut Vik. (32 s.) 25 — 65. Maal og maalskyld.kap. Ay Jskob Sverdrup. (68 s.) 60 — 66. Martin Luther. Ay B. Th. Anker. (48 s.) 45 — 67. Eleklri.itet i bygdene. Ay Oddmund Vik. (48 s.) . . 80 — Skrlftnemnd (1910—1920) : sckrclacr Sigvat Heggstad, Dr. Torileii Høverslod, stud. fea/, hor! Roald, formann oa slud. leol.Sæsbø. Dei Ivo lyrsli Kiop Norske Folkeskrifter. Dei er oa faa i alle bokbuder. Prenta hja. Johansen & Nielsei iMMM!ll!lll>l!ll!V!!>!>!!l!!!!l I.

Aasmund Olavsson Vinje

er den fyrste store diktaren som er runnen like or norsk folkedjup, og difor det fyrste sterke vitnemaalet um norsk folkeaand som i røyndi heile dansketidi hadde vore mot det framande upplysningsarbeidet i Norig.

Me hadde havt mange diktarar som var fødde i Norig; sume av deim hadde og levt i Norig og skrive for nordmenn; men Vinje var den fyrste — umfram Ivar Aasen — som heilt høyrer Norig til.

I dansketidi gjekk det tvo sterke straumdrag millom Norig og Danmark: eit fraa den danske storbyen attmed Øyresund uppyver til dei norske strendene; det førde med seg tyske tankar, dansk maal, dansk tenkjemaate, med eitt ord ein framand kultur. Baade i det 16de og 17de hundradaaret levde me mest av leivone fraa Tyskland og Danmark; i det 18de tok me til aa faa meire samkvæme med England att, og daa vart det onnorleis.

Fraa Norig gjekk der eit straumdrag til Danmark; det førde med seg vaare beste søner; dei skulde ganga i lære i «Kongens Kjøpenhamn», og var dei daa framifraa evnerike, vart dei gjerne verande der for levetidi. Soleis fekk danskane Ludvig Holberg, Edvard Storm, J. H.

Wessel o. fl. Dei var søner til embetsmenn som sjølve hadde fenge mest all si upplæring i dansk kultur; difor vart dei danske diktarar, endaa um sume av deim t. d. Edvard Storm skreiv visor paa norsk bygdemaal. Men det var meir for moro skuld dei skreiv sovorne visor, og dei hadde vel aldri tenkt seg at dette skulde vera det fyrste upphavet til ei norsk maalreising.

Det var like eins med skaldane vaare etter 1814. Lyder Sagen er fraa Bergen, Johan Storm Munch, Schwach, S.O. Wolff, M.C. Hansen er prestesøner og H. A. Bjerregaard er son til ein sakførar; noko sermerkt norsk finn me ikkje stort av hjaa desse; dei skreiv for det meste rein dansk like so vel som Holberg og Wessel, endaa dei var byrge «søner av Norig, det eldgamle rike».

Etter 1830 vart det eit stort skifte i heile vaart aandsliv. Det er den store kulturstriden som daa byrjar, striden millom det sernorske og danske to i vaart aandsliv. Folket reiser seg daa til motstand mot embetsmannsveldet, men fyrst og fremst mot daneveldet og svenskeveldet. Det er fyrst daa dei norske bøndene vaknar til fullt medvitende um seg sjølv. Henrik Wergeland kallar paa den norske folkeaand, som hadde vanka fredlaus i skog og fjell, og byd bonden taka den plassen i norsk riksstell og aandsliv han hadde rett til aa hava.

Men Henrik Wergeland dyrkar ikkje det nasjonale soleis som romantikken gjorde det i den tidi. Han saag ikkje attende, men framyver:

«Skald, ei se du tilbage, ei mod den runede sten! ei imod høien, der gjemmer barbariske dage! Lad ligge de skjolde! Lad smuldre de ben!»

Tjodskapen eller nasjonaliteten er ikkje noko ferdig som skal saltast ned og verta avgøymt, det er aandslivet hjaa eit folk i evig vokster mot vidare og ljosare høgder.

Dei sterke fridomstankane som braut upp att etter det store atterslaget under det heilage samlaget, hadde vekt honom, og han song um fridom og fedreland, um sanning og kjærleik som ingen skald fyre honom. Han synte seg i ætt med dei store skaldane ute i Europa, dei som sende eit friskt vêr av fridomstankar ut yver folki; me kann nemna Victor Hugo i Frankrike og Byron og Shelly i England. Han synte soleis at det nasjonale og den aalmenne kulturen godt kann forlikast og maa finnast hjaa kvart eit sjølvstendig, friskt og heilhuga folk.

Welhaven var glad i straumdraget til og fraa Danmark, og ottast at det vi!de turka burt dersom me vart oss sjølve. Han bar i røyndi otte baade for det nasjonale og det nyare aandslivet ute i Europa. Wergeland og den norskdomsfylkingen han samla, var ein faare for aandslivet i Norig, og dei faakunnige bøndene som møtte so mannsterke paa stortinget i 1833, ein faare for vaart riksliv. Baade hjaa Welhaven og Schweigaard finn me denne fo1kefæ1ske som altid sidan hev sermerkt det unasjonale partiet baade i rikslivet og aandslivet.

I denne tidi hev me daa alt dei tvo store hovudrenningar i vaar aandelege vokster. Den eine parten av det norske folket vil eit heilt fritt og sjølvstendig Norig, baade i kultur og riksstell; den andre eig ikkje tru paa vaar framtid, dersom me skal staa aaleine.

Den siste fylkingen vart den sterkaste millom 1850—60, daa skandinavismen var so sterk.

Dette partiet braut horni av seg med framlegget til ny riksakt, det som vart drepe i 1871, men stritta daa likevel imot til 1884, daa det vart døyvt med riksretts-domen yver Selmer. Denne fylkingen vart me daa heilt ferdige med den 7de juni 1905, daa det norske folket vart samla paa heilt nasjonalt grunnlag.

I aandslivet hev me enno tvidraget, og det vil vel vara ei god stund fyrr me vert eitt folk med eit heilt norsk maal. Grunnen til dette er daa at dei menn som til dessar hev havt mest aa segja baade i riksliv og aandsliv, hev bruka dansk eller norsk-dansk maal, og det er rimeleg at det hev vore soleis, av di det hev vore umogeleg aa faa upplæring i norsk maal. Henrik Wergeland meinte at me maatte faa eit maal som var norsk, ikkje berre i namnet, «før aarhundret nedrødmer»; han skreiv dikt paa norsk bygdemaal og var ein god norslk mann for si tid; men han skreiv i det heile dansk skriftmaal, endaa um han, likesom Welhaven fraa 1840, blanda sitt maal med norske ord. Og det var rimeleg at han bruka norsk-dansk skriftmaal, med di at han liksom Welhaven var son til ein prest og fødd i by, — Kristiansand.

Fyrst ikring 1850 fær me det fyrste reine norske svaret paa det danske upplysnings-arbeidet her i landet; daa byrjar den striden som endaa ikkje er slutt, og som me endaa ikkje veit utgangen paa: maalstriden. Det er Ivar Aasen, bondeguten fraa Sunnmøre, som gjev ut ei norsk maallære og ordbok og diktar songar og spelstykke paa dette nye maalet, som i røyndi var det gamle norske folkemaalet.

I 1858 byrjar Vinje med «Dølen»; han set tanken ut i livet og gjev honom eit breidare grunnlag i samhøve med dei aalmenne europeiske tankane

i den tidi. Han var ingen vitskapsmann — daa visst ikkje i maalvegen —, og han var ikkje fylgjestreng korkje i maalføring eller rettskriving; men han var ein større diktar enn Aasen, var meir med i dagsens stræv og var soleis laga at folk gjerne vilde høyra paa honom og lesa det han skreiv.

Han gav det same svaret som Ivar Aasen, ikkje berre paa vegner av det norske folket, men fyrst og fremst for seg sjølv. Det danske maalet var eit godt og høveleg maal for danskane, men han for sin part vilde heller bruka sitt eige.

Dei som heldt paa kulturmaalet d. v. s. norsk-dansken, maatte samla seg til strid mot «Dølen» og tyna honom, av di dei saag at dei sjølv og heile deira tenkjemaate maatte døy ut her i landet, um «Dølen» skulde vera liv lage. Og dei sat med magti.

Difor maatte den mannen som arbeidde mest og djervast for saki verta martyr. Den gamle læra at kvart framstig i kultur byrjar med at ein eller fleire vert martyrar, stadfester seg daa ogso her. For det fyrste steget paa

kulturvegen tek eit folk, naar det byrjar dyrka sitt eige maal.

Den mannen som skal verta sanningsvitne eller martyr, maa eiga visse eigenskapar som mengdi av folket ikkje hev. Den som er soleis laga at han fylgjer den store straumen, han vert aldri martyr. Martyrgaava eig den som hugen driv til aa setja seg upp mot deim som hev makti, og som hev vilje til aa ofra det som menneske vanleg elskar: framtid, vener, ære, gods, ja liv. Me finn hjaa desse ei harmfull og sorgfull gleda yver at dei lid urett. Dei er so stolte at dei ikkje bed um naade sllsr søkjer hjelp, og naar dei døyr, er dei

8 visse paa at dei fær si minnestytte, naar dei tan illians dei ofra seg for hev vunne makti. Vinje hadde, ikkje faa av dei eigenskapar som sermerkjer martyren. Han hadde hug til aa tala ut, og han levde i ei tid daa dette var faarleg. Me, stod daa ved eit vegskil : paa den eine sida ein norsk veg, daa^e tung og lang, men den eina ste som kunde føra oss til maalet: eit heilt fritt og sjølvstendig Norig, baade i aandsliv og riks stell. Men i den tidi raadde skandinavismen; mest alle desse skandinavar heldt paa ei sterk konge makt til vern mot folkestyret, og d a a d e n n o r ske kongen i røyndi var svensk kon g e, vilde dei i grunnen hava svenskestyre i Norig. Desse mennene synte 038 daa ein lett og breid veg. Nasjonalt kunde me berre lata det ganga som det gjekk; det var faarleg aa vekkja norsk nasjonalkjensla, og med avsyn paa riksstellet skulde me auka farten austyver mot Zvsriks, 30 vil6s me snart koma i trygg hamn, d. v. 8. Norig og Sverike vilde verta sin heilstat. Me vart frelste fraa denne faaren. Der var dei som heldt seg vakne og sikreik upp. Vinje som s» tid hadde vingla paa skandinavismen sine vegar, som so mange andre gode menn i den tidi, fann til slutt heimvegen og stelte seg paa den rette sida i striden. Han sr med og vekkjer det sernorske hugdraget, reiser framtidsmerket og fell under det. 11. Det synte seg alt tidleg at Vinje var av dei menneske som er soleis laga at folk fær hug til 22 gjera deim urett.9 Olav Aasmundsson, far til Vinje, var husmann; han høyrde til den gjæve Vaa-ætti paa Rauland. Det hadde vore rike folk ein gong; men det hadde gjenge ut med den greini av ætti Olav høyrde til, 80 han ikkje fekk anna til arv enn eit godt vit og ei god helse. Han var fyrst bruksmann paa garden Vinje, og der vart daa diktaren fødd den 6te april 1818. Sidan rudde Olav vipp ein plass i ein bakke tett attmed Vinje vatn, og der vart daa Aasmund uppalen paa vanleg bondevås. Han var BoleiB komen av kati^kolk, 03 var difor ikkje 80 mykje vyrd som gardmannsgutane han kom i lag med. Til det kom no 03 at får hans — som hadde flutt inn i bygdi — inkje var høgvyrd der. Vinje sjølv set fåren høgt ; han segjer UIN ho nom at han var eit framifraa flognæme. «Han var ein langt større filosof enn baae dei filosofiske professorane ved Kristiania umiversitet,» segjer Vinje vin honom; «for hadde han lært noko min dre, 80 hadde han til vederlag 80 myikje betre ho vud.» Det ser ut til at han hev havt eit godt lag til aa eggja folk paa seg, 80 dei baade laug paa honom 03 tala ille vm honom, 03 det er alt for visst at borni paa Plassen fekk lida, for di fåren hadde 80 skarp ei tunge. Og mest Aasmund, av di han var den som liktest mest paa fåren baade i det som godt og vondt var. Mor til Vinje skal ha vore framifraa snild og god ; ho ofra seg heilt for sonen sin. Det ser ut til at han hev vore heller veikhelsa, og difor fekk han brjost til han var 6 aar 3ainall. Vinje trur at dette gjorde noko til at ho fekk tæring 03 døydde daa han var 10 aar gamall. I fyrstningi vilde ikkje Aasmund lesa ; han totte» det var meir morosamt aa leika med «Blaamann»10 og «Lykle» eller vera i lag" med jamaldringane sine; men sidan fekk han slik lesehug at dei mest fælte han skulde lesa helsa av seg. Han las Bi t>elen, Holberg og Petter Dass, keisar Karis Krø nike og soga vin Noloer Danske. Skulelæraren sa han var makelaus, og at han ikkje vilde slutta fyrr han kom paa «ein filosofisk skule i Kristiania»; men bygdefolket, som gjerne vilde, hava honom paa horni, saum honom : «Denne guten maa bli baade helselaus og galen», og dei sa ofte tii 1 ho nom: «Du er vel klok, men 80 klok som får din vert du aldri, for du les vitet av deg.» Det var «tanken som alt hadde slege si klo» i honom, og han inaatte 80 fara or bygdi. Han kom til Kviteseid paa ein lærarskule, og vart så dan lærar i heimbygdi i 5 aar. So lenge laut han Tiailda skule, vm han skulde sleppa kongens tene ste. Han las invkHe i denne ti<ii dg, og fann til slutt at det var for trongt for honom i den av stengde fjellbygdi. Han tok daa til aa tenkja paa Amerika. Der kunde ein verta rik, og var han rik, vilde nok bygdefolket vyrda honom meir. Han hadde røynt at det hjelpte lite aa hava godt vit og stor kunnsfcap, han var no berre Aasmund Plassen likevel. Vart nan glad i ei gardmanns gjente, vart han tante^Fa, og vilde han nava ein god post, som elles var lova honom, so fekk han snart vita at han ikkje kunde venta sovore, han som ikkje hadde ri<ke skyldfolk i «skulekomsjo nen». Det fekk han røyna, daa han kom hedm att tråa lærarskulen i Asker med framifraa gode vitneinaal, og vilde verta klokkar ved Vinje kyr kje.

Dei gav posten til ein yngre mann, som høyrde til gardmannsfolket i bygdi. Det vart no umogleg for Vinje aa vera heime; lian maatte ut, vm det so bar til avgrunns. Stun11 dom tenkte han paa Amerika atter; ein gong vilde han til Oslo og klaga for Henrik Wergeland; men daa kom kan ikkje lenger enn til Asker; der fekk han høyra at Wergeland var sjuk. Han fekk so ein lærarpost i Mandal og var der i 4 aar. Det vart ei stor tid for honom, desse aari han var i Mandal. Han las framande maal, la seg etter naturkunne, las tysk skaldskap og filosofi, — her «samla han seg den skatten han sidan tærde paa,» segjer han sjølv. Mest hadde det vel aa segja at han her kom med i det europeiske tankelivet og lærde aa sjaa friare og vidare. Men Mandal var ein liten filleby, der folk K^2er6e seg mest vin skutepartar og frakter, skog handel og annan handel. Her og fekk han snart sjaa at folk hadde mest vyrdnad for pengesekken, og ikkje for aan6 og vit. 3o inaatte ein og vera finslikka og tinBtroken og kunna bukka og bøygja seg, vm ein sk/ulde verta verdig til aa vera med i fint lag. Vinje totte at byen vart mindre og min dre, etter som han sjølv voks, og til slutt sprengde han denne ringen dg. (1848). Han hadde skapt seg uvener her og liksom i heimbygda; og dei Ia seg vin aa iaa honom burt. Det fall mest av seg sjølv, med di Vinje nett i det same aaret hadde skrive ei melding av sokneprest K. O. Knutzens «ChristeLige Fortællinger». Her talar han fritt og uvyrdsleg vm det myrke og tronge livssynet han hadde funne i doki, og bispen segler daa at han ikkje kiann koma vidare paa lærar-vegen. Det ekte tlogvitet Btanar al<iri, Blser 86g al<lri ti! ro, vert alclri ter6ig. 6et ksv drote ut av ein rinig og kjem inn i ein ny, k^ver 6et go<lt i tvrstningi; men tlogvitet veks, og so vert ringenfor liten, — «det høver ikkje i livsens navarshol.»

Soleis var det med Vinje. Daa han kom til Mandal, var han endaa den urøynde «naive» fjellguten; han hadde age for smaabyfolki som saag so fine ut; freista kanskje ei stund aa dana seg etter deim. Men snart saag han at dette livet var «utta blank og inna krank,» og han lo. Folk lest hava kultur, heldt lag — baade «assambléer og soiréer» — der dei knota framande maal og tedde seg lik apekattar, so godt som dei kunde. Vinje fann dette flirande og tok til aa spotta. Denne underlege fjellguten, «Seminarist Olsen med det eine auge», som dei smilte aat, lo høgt av deim, dei høgvyrde borgarar i byen! Kor stygt han gjekk klædd, og kor fæl og uflidd han var, sa damone. Kor gudlaus og fræk han var, sa prestane og dei trongsynte. Det var best aa kvitta seg med honom so snart det var raad med, og so fann dei paa aa skipa um skulen sin, so Vinje kunde furta og draga seg tilbake.

I røvndi var det vel til lukke for Vinje at det gjekk som det gjekk her òg. Han hadde alt fyrr synt at han lengta ut fraa dette tronge holet til eit større og rikare liv. Nokre vener hadde lova honom pengehjelp, um han vilde studera. Daa desse pengane ikkje kom med det same, vart han reint hugvill og tenkte paa at han skude, fara til Danmark og vera med i den slesvig-holsteinske krigen. Men han raaka ikkje advokat Dunker som skreiv inn friviljuge. Styraren av «Morgenbladet» Stabell, let honom daa faa pengar, og so gjekk han inn paa Heltbergs fabrikk, skulde lesa til studenteksamen.

Det varde elles ikkje lenge, fyrr Vinje vart uvener med Stabell. Stabell eller «Morgenbladet»

var paa ein maate førar for bondepartiet i stortinget, — dersom me daa kann tala um eit bondeparti endaa. I 1845 hadde bøndene vore mannsterke paa tinget og hadde alt fraa 1833 havt ein mann som var godt laga til aa verta førar, — det var O. G. Ueland. Det saag ut til at Søren Jaabæk kunde verta ein dugande tingmann, naar han berre fekk lært meir. Han var alt daa ein ivrig sparemann og arbeidde paa aa minka utgiftene til embetsverket. Vinje hadde vore gode vener med Jaabæk, daa han var i Mandal, og Jaabæk hadde havt voner um at Vinje skulde verta med i bondefylkingen og der gjera store ting.

Daa Vinje i 1848 kom til hovudstaden, hadde dei sterke fridomstankane som slo ut i februarrevolusjonen, fenge inngang. Vinje kom snart saman med folk som hadde vorte tekne av desse tankane, og daa han snart vart uvener med Stabell, slo han seg fraa bondepartiet og vart arbeidarven. I den tidi fór Markus Trane fraa bygd til bygd og skipa arbeidarlag og desse kom fram med krav um betre vilkaar for arbeidarstandet. Harro Harring, ein mann fraa «Sønder-Jylland», gav ut bladet «Folkets Røst», der skreiv Vinje fleire stykke; sidan var han med og gav ut eit anna arbeidarblad, som dei kalla «Tiden».

Som me veit, gjekk det gale med den fyrste arbeidarreisingi her i landet. Rikisstjorni totte at førarane gjekk for vidt, sette fast Markus Thrane og jaga Harro Harring ut av landet. Bondepartiet i stortinget hadde i fyrstningi

synt litevetta samhug med arbeidarane; men no vart bøndene og skræmde, og det var berre ein einaste mann i tinget som tala gode ord for deim, — det var Johan Sverdrup; men han stod endaa aaleine, og so fekk me eit sterkt atterslag baade i politikken og

14 T ~""%' aandslivet. Det skapte mishug og tvil vm No riS8framtid. Vinje vender seg daa fraa alle parti og spottar daacie ardei<iarrei»inFi og atterslaget: «Man galte en stund med den galliske hane og purrecke kammen og vinterne slog. Saa kom reaktionen, den sminkede flane, og triks66NB Samson i kaarsns drog. Filisterne bandt ham, sligt vente han maatte. 0, aar atten nnn6reON<i6tiNB7N6NN6N6, som lite og ingen ting vis ste, naar han likna 6eiin inop med seg sjølv og dei som hadde fenge si upplæxmg paa allskulen. Han vart soleiß «aan^ariKtokrat» og bymann, skreiv vin kunst og filosofi og kjærde seg lite vm riks15 stellet. Han vilde Kelßt verta berre diktar ; men so tvila han paa seg sjølv og sitt diktar-kall, las til sakførar-eksamen 03 tenkte han skulde verta em betsmann : «Thi vælger jeg den slagne vei, og oxer som de andre oxer», segjer han i eit dikt fraa denne tidi, der han m. a. fortel at han les jus heile dagen, for di han ikkje fær lov til aa dikta. Han les med stor ikul og vart og flink, serleg i Romar-retten, og fekk sin embetseksamen med dei beste vitnemaal. Han tykte no at han var komen upp yver brattaste kleivji og gjorde seg store voner vm iraintidi. Han viids for det fyrste verta sakførar, og med dette kunde han daa tena «0 mykje at han kunde leva. So vidde kan skriva og dikta i sine fristunder. Det var meiningslaust, meinte han, at ein mann skulde vera berre diktar, soleis som Bjørnson og Ibsen. Nei, ein skulde gjera som han: skriva naar aandi kom yver ein, 03 elles gjera sin skyldnad mot fedrelandet 03 samheldet paa same maaten som vanlege «praktiske» folk. Det hadde Holberg gjort; hans store mynistermann Welha ven hadde gjort det same. Nen det skulde snart Bvna se3 at in3en karm r^ina ikraa 86,3 s^iv, 03 in3en karm tor si My. Det som avgjer ein manns lagnad er ikkje berre tidsalderen kan lever i, men 03 hans eigen sergivnad og hugmaal. Høver denne sergivnad inn i tidi, so fær kan ei uppgaave aa løysa. Kjem kan i fyrste laget med denne løysingi, fær han van takk og vondt til løn for arbeidet, og andre hau star der kan hev saatt, naar tanken fær makt i16 samheldet. Kjem han passeleg, fær han sjølv n^jota fruktene av sitt arbeid d. v. s. han iser sitt gode i si levetid. Det er ikkje, tvil vm at Vinje hadde meint det ærleg med seg sjølv, naar han skreiv at han vilde «oxe som de andre oxer» d. v. s. verta ejn vanleg vegtraavar som tenkte berre paa framtidi. Han hadde freista dana seg etter samheldet som det daa var. Han hadde viljug gløypt alt som fall i hans veg, han hadde lært paa lag alt som ein mann paa den ti<ii kunde læra og var komen i jaimhøgd med dei beste i si samtid. Men det varer ikkje lenge, fyrr hans sergivnad, nanB verkelege natur, kjem og krev sin rett. Han kunde nok kasta bondehamen, men ikkje bonde naatt6n. Si beste ungdomstid hadde han levt millom bønder; seint var han komen i veg med aa uin6ana seg til bymann, og han hadde ein rik arv med seg heimanfraa. Det er daa det ser merkelege, det upphavelege i hans huglynde som reiser seg imot denne framande kulturen. Det hadde, vakse seg 80 sterkt, at det ikkje let seg drepa, endaa vm det ei tid let seg døyva. Dette BerinSrksi6F norske toet hadde alt synt seg daa han gjejtk paa lærarskulen i Asker, og lekk skrubb for di han bruka norske ord og nor ske talemaatar i stilane sine. Ei tid trudde han daa og sjølv; det var ugras, og i det fyrste han skriv finn me faa norske, ord; men alt fraa 1850 byrjar han blandia sitt skriftmaai med ord tråa Telemarki. Tidi leitar etter form; det er sjølve livsnuSen aat det norske folket som syner seg paa denne maaten. Ivar Aasen reiser kravet vm eit heilt norsk iskriftmaal, og P. A. Munch og sume andre menn gjev honom rett. vet Ber ut til at Vinsje i tvrstnin^i jkk^'e vil17 vera med paa ei reising av eit heilt norsk maal; lian tenkjer at maalet med tidi vil verta norsk, dersom ein blandar det upp med norske ord. Men 30 sa Lotten Hansen til honom at eit sovore maalstrev ikkje hadde noko verd; norskdomen maatte brjota ut innantraa og skapa ei heilt heim leg form. I>6t gagna lite aa setja norske lappar paa ein framand blæde.bunad ; det vart smaklaust og barbarisk; nei, ein maatte anten bruka skrift inaalet som det var og b^v^M seg for dei lovene som nun6raclaar hadde godkjent eller og gjera som Ivar Aasen: skipa eit nytt skriftmaal. Og Vinje gjekk til Aasen og fekk hjaa honom den rettleidingi han trong. I fyreordet til ei dikt samling han gav ut i 1864 segjer han millom anna: «Jeg for mit vedkommende blev naturlig dragen med i denne tr6ina6Bkri6en^e bevægelse, blandt andet fordi en av landets declste dialekter er mit in<xier»inaal, og fordi jeg stod saa nær Ivar Aasen, uclen nvi3 klarnes og lærdom sandsynligvis heller ikke jeg vilde være kommen ud at den kaotiske tilstand.» Det var soleis baade hans eigen serhaatt og det sterke straumdraget i tidi som dreiv honom inn i arbeidet for norsk maal; men han var av deiin som kjem i fyrste laget, rett ein morgon mann, og difor maatte det gaa so gale som det

gjekk, serleg daa han var 80 uskikka til aa dana seg nokon fylking, og endaa meir uskikka til aa vera hovding. Han byrja daa med «Dølen» i 1858, og heldt liv i bladet, 30 lenge der var liv i honom sjølv. Der kunde han vera seg sjølv heilt ut, baade paa retta og ranga, og han nytta iminsto tilhøve til »a skapa seg uvener. 218 Det var visst med ljose og store voner lian byrja med «Dølen». Han nådde no lært 80 mykje og hadde vorte so dugeleg ein bladskrivar at han trygt torde d^oda seg til aa foappskriva med kven. det skulde vera. Han hadde, set og høyrt mykje, lese meir og tenkt yver alt som hadde møtt honom i livet, og han visste, at han hadde gaavor til aa leggja det soleia fram for folket at dei hadde hug til aa lesa det. Og lian hadde rett, naar han tenkte at han var vel skikka til aa vera bladmann. Kvart einaste nummer av «Dølen» syner at han hadde eit krainiklaa godt lag til aa biaasa liv, og aand i alt han for med. Han som hadde vorte ein namngje ten mann berre av nokre brev til eit provinsblad, han inaatte vel kunna rekna paa tiamgarair i tu sundtal, naar han byrja med eit blad sjølv, som attaat var paa norsk maal ! 80 skulde han tena pengar med aa vera sak førar; embetsmann trudde han og han skulde vsrta med tid og stunder, og rimeleg var det og: at han kunde verta vald til stortingsmann, uin han hadde hug til det. lluB!N2nnB3uten totte kan na66e 6et 03 vona at lian Bnart Bkul6e verta ein Btor mann - nan 3kvna ikk^e at nan ine6 «v^len» 03 inaal- Btrevet Bitt Bten3<ie alle ve^ar. Korkje dei Han3k"3iikkaninb fram. 3erle^ var nans 3krivinS mot V m 80n 0319 ll e 1 a n d soleis laga, at lian inaatte verta sin varg i veum alis sine levedagar. Vinje meinte at storparten av bøkene som kom ut her i landet var unorske; ikkje berre i den ytre bunaden, men unsiinlege heilt igjenoin. Fyrst og fremst meinte han at Bjørnson var smaklaus i inaal og stil, unaturleg og tilgjord. Han var faa kiunnig og vanta djupleik, han var ikkje original, snart apa han etter H. C. Andersen, snart etter Auerbach. Det var ikjkje norske bønder han skil dra, det var utklW^cik byfolk, eller og høyrde dei heime paa maanen. Her heime hadde me lite bruk for sovome bøker som «Arne» og «Synnøve» ; det norske, hug lyndet Jcrev natur, og difor lyt me reisa oss mot alle desse store, or6i og alle dei digre talemaatane vin fridom, sjølvstende, norskdom og alt som stort var. Serleg lo han godt naair han høyrde at desse folk vil6s vera norske» og endaa meir lo han, naar han saag at nasjonen benkja desse ordheltane i høgsætet. Som rimeleg karm vera, vart Bjørnson og venene hans harme yver slik skriving, og freista i lange tider aa tyna oaa6s Vinje og maalstrevet. Endaa meir uklokt var det at Vinje tok paa Delan<i og bondepartiet i stortinget. Her vende han sine, vaapn mot sine eigne, og reint i utrengs maal attaat. Vinje meinte at kunnskap skal Btvra rike og land, og kunnskap hadde han funne mest av i Oslo n^aa dei som hadde gjenge, universitets-vsFkn. Bøndene i tinget var alt for faakunnige, dei skulde bøygja seg for dei som betre, visste. All politikk er i røyndi strid vm makt i, ikkje ein strid millom folk som veit mykje og folk som veit lite; men Vinje trudde daa han skreiv mot20 Ueland, at partistriden hjaa oss var ein strid mil lom kunna og faakunna. Bøndene reiste seg mot regjering! av di dei var 30 trongsynte og faakuri nige, at dei ikkje kunde sjaa kva meining regje «ringi hadde med sin politikk. 80 meiner nan og at bøndene i stortinget, og fyrst og trem<Bt dei som var med i samlaget «Re formjdubben», var ljosrædde ulor, som vMe sten 3ia seg inne, av di dei ottast 1503e,t tråa dei «aka demiske» haller. I7slan6 kalla seg frilynd, men liktest i r^vn^i Napoleon, med di han ikkje tol<is fri tenkjing og fritt ordskifte. Desse stykke mot Ilelanlck «<r morosame; men det er vel ikkje tvil ura at han gjer donaine grunnsyn paa vaar riksstvriing, kom Bainan og tala uin sa kene, tvrr dei kom fram i stortinget. Dei inaatte daa binda seg i tvrevHgen, uin den* 30 sidan kom fram grunnar som gjekk i ei onnor leid enn dei hadde tenkt seg. lleian<l meinte daa og, at der maatte vena ein viss samanheng i ein manns tenkjemaate, um hian skulde duga til riksstellar, — han lika inkje folk som skifte meiningar fleire gonger uin <wgsn. Til dette gjev Vinje eit svar som syner korleis han tenkte vm all partistrid, og kor umogeleg det endaa var at han kunde verta partimann : «Dersom eg var so lykkeleg aa vera likso uvitande og blind for grunnar som de (I), 30 skulde eg vera stød som eit berg; men ulukka er den, at eg granskar og leitar etter sanning og opnar mi aan<i for alle tankar eg karm firma, liksom blomen opnar kai21 ken sin for himmelens regn og sol, og derfor veks eg og er ust^d. Ja, vi som læra og stræva fram etter, vi ero ikkje paalitande, kor vi vraka tidt i morgen det som vi kinna er det beste i dag.» Han totte at baade Jaabæk og Ueland og fyl kingen dedra var for lite frilynd og ikkje arbeidde kor noko framsteg som hadde røynleg verd. Vinje hadde daa sterre! tankar vm Johan Sverdrup. Han hadde ein vidare Zvngrin^ og var ei større ftraft for vaart aandelege og politiske liv, — han var liksom den salte havstraumen, som kom inn yver vaare avstengde fjordar. Det som kanskje mest gjorde at Vinje tala 30 sterke ord mot Meland og bondefylkingen var el les den at dei ikkje brydde seg større vm arbeidet han hadde vigt

sitt liv og all s<i kraft til : for atter reising av det norske maalet. Vinje meinte at det hadde meir aa segja for oss at me fekk leggja eit nasjonalt kulturgrunnlag enn spara nokre skil lingar for rikskassa. Denne striden mot den ufriske bonderoman tikken hjaa Bjørnson og den trongsynte bonde politikken hjaa stortingsbøndene heldt han fram med i «Ferdaminne», ei av dei merkelegaste bø kene som kom ut i den tidd. Nan viil i denne doki 3^'eva oss bilete av det verkelege, norske kolket, norsk tenk^emaate, norsk stell, norsk kvardagsliv ut vvsr dygdene, utan den Lundags-luldiring som romantikken nådde drsidt yver det. Mest alle som hadde høyrt romantikken til, hadde synt hug til aa draga seg burt kråa byane til dei avstengde dalane eller til dei viile og stor felde fjellheimane med snjotindiar og bredar. I alt det Vinje skriv fraa 1850—65 er der lite roman22 tikk. Landet er ikkje betre enn byen. Hovudstaden hadde so mange diktarar reint avheidra ; men Vinje hev der funne dei beste. I «Ferdaminne» helsar han hovudstaden soleis: «Far vel hovudstaden; i deg var det best: der fann eg dei beste, der lærde eg mest. Lat sjaa, du som alltid paa folk helder styr! for du er den karlen, som temja karm dyr!» Ute paa landsbygdene hev dei det so laagt un der loftet. Der er so mykje taakunnO og grise skap i lOvsinaats og stell at det er fælt. Paa Grut hev dei den fæle grauten, og i Gudbrandsdalen hev dei Haakonstad'n med alt det gamle Desket. «Haakonstad'n var nok ute paa stortinget; men han lærde ikkje 30 mykje at han kunde krabba ut or det gamle sniglehuset. Riket maatte verta eit dyrerike, dersom der rikkje fanst andre slags folk.» Reint flirande er det naar han liknar den velvyrde bondestortingsmannen, som Wergeland hadde skrive 80 mykje vakkert vm, i hop med re ven paa Alvstad, som hadde stole høns og let dei liggja usalta i ei hole til dei lukta ille. Haakonstad'n var daa komen litevetta høgare Mg. (toulturstigen, for han hadde daa salta kjøtmaten »in; men deit var no Ikkje mat for 0 1 k. Og heller ikkje er Vinje paa denne Mi onoman tikkar paa den inaaten at han elskar det storfeåde og ville. «Eg er ikkje glad i dette ville og vjiin rande,» segjer han. Han er mykje meir glad i det ni^ez og flate Austlandet med ale dei vene gardane, dei nye velgtsllte nu»i og det nyare og betre stel23 let. Ikkje likar han dei gamle geitevegane, vm dei laa^ aldri so romantisk, men priste t. d. jarnvegen og «finn det som eit dikt aa fara 30 fort og sjaa tre og steinar og tuvor syna seg fram i ein augne blink, og 80 høyra eimvogni frøsa som ein annan hest 03 faa mat og drykk av kol og vatn.» — «Jarnvegen eir rik paa tanke og framhug fraa kva side han vert sedd. Han er iUdkje lyft upp tråa jordi, men gjeng som all sann diktning gjenom det levande I»iv og Bti-aar blomar rundt ikring seg.» Heller ikkje trudde han paa nokon gullalder i fyndeheimen, som romantikken hadde drøymt um. Dei gamle store tidene var for honom villmanns tider, og han set ikkje høgt dei store kongane og hovdingane som romantikken hadde lovsunge. Han vilde aldri hava bitete av Napoleon paa veggen sin, «likso lite som han vilde hava bilete av Atilla og Tamerlan.» «Det maatte vera ei fæl tid daa slike dyr levde.» Han trur paa evig framsteg, evig vokster. Al dri hev manne-ætti stade høgare enn no, meiner han, og grunnen til at me hev vakse 30 jamt upp yver og framyver, er kunnskap, upplyswing. Me maa ut or alt slag ovtru, hildring, draum, ut i dagsljoset. Han tenkjer soleis som mennene av det 18de hundradaar; fær me burt faakunna som raar i landet, vil livet verta I^'oBare 03 rikare. Han vil daa i denne tidi at den mannen som hev mest kunnskap, den som tenkjer friast 03 ser vidast, skal kava mest aa 363^'a i kokr>iket 03 riks livet, ikkje berre i vitskapen. Difor tyktest det ho nom meiningslaust at dei sette slike faakunnige menn som Bjørnson i høgsætet. Det vart eit rangvendt folkestyre (karikatur), naar vanlege bønder fekk makti i rikslivet, berre for di dei var bønder. Dei mest kunnige skulde styra, anten dei24 var bønder eller embetsmenn, og dei faakunnige skulde bøygja seg for den høgare kunnskap. — Det Baa^ ikkje ljost ut for Vinje og «Dølen», daa hån hadde gjeve ut «Ferdaminne». Gong paa gong maatte han stansa bladet, av di han ikkje hadde pengar til prenteverket. Det var ikkje »o underleg heller at det maatte gaa soleis. Bøndene lika ikkje eit blad som avlisi^ra og spotta seim, endaa det var «,in av deira eigne søner som gjorde det, og byfolk og embetsmenn kunde likkjje ofra noko vidare paa honom, av di dei ikkje lika den nasjonale reising og attaat maatte vita at Vinje i røyndi endaa minder høyrde deim til enn bonde fylkingen. Dei kunde vel bruka Vinje, dei lo naar Iselan<i og bondefylkingen fekk juling; men dei visste godt at Vinje var ein mann som dei ikkje kunde lita paa. Vinje kjenner daa at han er heimlaus i sitt eige land; han tykjger det vert for trongt for honom her heime og tek til aa lengta ut i den vide verdi. Han elsker landet sitt, han vil ofra seg sjølv og all si kraft for gamle Nonig; men Norig hev ikkje bruk for honom. Det norske folket vil inkje vita. av sliki ein «klegg», som det fylgjer slik uro med. Bladii eltar honom eller tegjer honom i hel, vm han skriv aldri 80 godt; kan er for stor for eit 80 lite samhelde og vil ut til eit større. Hans kjærleik til landet vert såar og tung, og han finn

ord for <i«nne kjensla i det ovfågre diktet : Du gamle mor, ein song som me snautt finn maken til i heile vaart bokrike : «Du gamle mor! du sliter arm, so sveiten er som blod, men endaa i ditt hjarta varm. Og du meg gav min sterke arm og dette ville mod.25 Da turka taarer av mitt kinn 80 mang ein Herrens gong, og kysste meg som guten din og bles meg ut i barmen inn min sigerfulle song. Og gamle du, du gav aat meg mi mjuke hjarterot, og difor maa eg elska deg. kvar helst eg vankar paa min veg, vm 80 paa villan fot.» Dette norske samheldet nådde brujt for slike danske eller K2>lv<ianBke diktarar som Bjørnson og Ibsen, imen ikkje for honom som viar hjdlrend norsk. Liksom dei gamle norske vikiingar vilde han 80 søkja seg eit rike i framandt land. Han kjende med seg at han var mest skyld det engelske folket og venta der aa finna eit mønster-samhelde : rik dom og arbeidshug, og fyrst og fremst eit folk med ein rik nasjonal kultur. Han lengtar ikkje til Rom, paradiset for diktarar og kunstmenner, han var redd for, at «han vilde koma reint i ulag ved aa vandra iniiloin morkne bein og knokar paa slik ein historiens kyrkjegard.» Nei, han vilde til London, til hjarta av det riket som er i dag, og som er av denne verdi, til England, heimen for rikdomen og og for dei største og friaste tankane som haddte fenge herredømet i notidslivet. Han vilde læra seg engelsk inaal og 80 verta engelsk forfattar. So skulde han vinna fe og frægd, og folk ner heime skulde faa sjaa kva mann han i røyndi var ! Men Vinje vart «viken i »inc voner her og. Rikdom fhm kan nok av, rnejn endaa meir fatig dom. Fridom er der for dei n^Bette, og dei kjøper dei fatige. Aandslivet gjev han ikkje stort for. Bok avlen vert driven som annan industri og vantar difor aand. «Det engelske samfund hev fødsel til tru og pengar til evangelium.»26 Han segjer som vanleg si meining vm dette samheldet og legg" no fram i ei bok han gav ut paa engelsk — det er «Lretland og Britarne» som boki heiter paa norsk. Han synest at engelsmannen er grunntenkt, endaa vm han medgjev, at der finst mange som er hage til HH skriva, og sume er meir enn aalment dugande i mekanikk, handel og einskilde vitskapar; men f(ransmannen finn han dNade meir «Hncltull og djuptenkt, av di han fær veksa meir fritt. Frans mennene vert difor menneske som skil seg meir ut i tråa, andre, medan en^elsmennene med alle sine inaskinor lett misser det «erinerkOle^s og vert eit snautt nummer. Med avsyn paa politisk moral meiner han at England stend under Nordg, av dli landet i røyndi vert styrt med pengar og ikkje med ei upplyst folkemeining. Men det som støyter honom mest burt er dette, at en^elgmannen held 80 fast paa det som e<r og vil ikkje vita av verkelege framsteg. Engelsmennene er kinamenner : dei dillar seg inn at det er dei som hev lært fastlandet kunst og vitskap og handel og alt som godt er, og dei torde gjerne banna paa at deira samhelde er det beste i verdi. Dei er soleis komne inn i ein trollrinZ' av kordomar og sjølv sjuke: «Ein trollmann maa hava vore samfundets grunnleggjar, for dei britiske aander kunna heller ikkje koma ut vm den ringen, som er rita upp av riksbygnaden ; men den einaste skilnaden er at dei britiske fuglarne skrika ikkje, som dei klumsade kusslarne ero sagde aa hava gjort, og difor er det dubbelt trygt aa gjeva dei fri flugt inn i den vesle ringen.» Vinje hev soleis teke seg sjølv med paa Eng-» lands-ferdi, — han ser ran^ida av det engelske27 samheldet og flirer og lær som han er van Ha gjera her heime. Det var daa rimeleg at engelsmennene ikkje lika boki Kanß —, han vann korkje æra eller gull med verket sitt. Og likevel hadde han stort gagn av denne ferda'. Han lærde aa likna ihop vaart land med andre. Den vide verdi var i røyndi ikkje 80 stor og ven som han hadde set henne i sine draumar. I^aar alt vart lagt saman, 80 stod det slett ikkje 80 6aarle3 til her heime. Visst var her trongt og lite rom for ein mann som tenkte stort; men me fekk koma i hug at me var eit ungt folk, som en6aa hadde framtidi traiiitvre oss. Me var daa ikkje verre enn me saag veilone; me hadde daa ikkje gjenge i stein heller, som sume av dei store kniltulrkolki. 3o kom daa og sjølvsagt dette til at her i Norig kjende han seg heime, her hadde han fenge ei uppFaava aa løysa, og difor vilde han endaa ein gong bjoda seg fram til nasjonen. 111. Daa Vinje kom heim att tråa si Englands-ferd, reiste han til Stockholm og var gjest hjaa riks minister Sihbern (1863). Han var i Sverike dei fyr ste maanader av aaret 1864, og daa han kom heim att, vil6e han halda tvre6ra^ vm ter<ii si, men det møtte 80 faa folk at han laut slutta. Same aaret gav han ut si diktsamling, og arbeidde med eit spelstykke, «Olav Digre», der han held fram tan ken vm Norigs fulle sjølvstende mot alle sam r^rin^gtankan^, som hadde vorte 30 sterke her i landet, at jamvel vaare beste menn var med og heldt stor fest den 4de november 1864. Han las upp stykket tor Welhaven, som ikkje lika bygnaden i det og endaa minder tendensen; han raaMe Vinje til aa skriva sogor og skildrin gar tråa si heimbygd. Det karm godt vera det er28 denne raadi han tenkte aa fylgja, daa han skreiv «Storegut». I 1865 vart Vinje ekstraskriver i justisdepar tementet. Han kaHHe no fast løn og ikkje meir arbeid enn kan kunde arbeida med «Dølen» og dikta

attaat. Det er rimeleg at regjeringi gav honom Henne posten, av di ho vona at han skulde bruka pennen sin til aa verja den politiken dei norske skandina var førde i unionsspursmaalet. Var dette so, skulde det snart syna seg at ho hadde teke storleg i mist. Der var i denne tidi ein skarpare skilnad miil lom dei tvo parti i landet. Der vart lite rom for noko inilloinparti, og lause folk som ikkje fyrr hadde svore til nokor partifane, vart nøydde til aa velja. I 1865 1884 er der i grunnen ikkje meir enn tvo politiske parti i landet: unionspartiet eller høgre, som halla seg til Sverike, og det nasjonale partiet, som trudde Norig hadde rett til aa vera eit heilt fritt og sjølvstendig rike, og at det nor ske folket hadde makti til aa bruka denne retten naar dei berre vart eit samla, eit einig folk. I 1864 kaHHe Hen siloanHinavisinen, som kravHe sainlin^ av alle tri rike i NorHerlanHi, tenSe ein knekk so kan alHri tekk kelsa meir; men so tekk me nve samr^rin^B-tHnkar, som var encias taarle^are tor oss. vei nve skanHinavar ardeiHHe tor eit sterkare danH inilloin Norix 0,3 Zverike, en<iaa Hei durHe ka skvna at Hette banHet alt l statkalHar-striHen i 1860 kaHHe slitna so i traaHen at Het ein inaatte dresta. Desse samrøringsmennene som vilde bruka uni onen og kongemakti til aa stansa framgangen i Aorix, fekk skipa ei unions-neinnH, og i 1867 kom denne nemndi med eit framlegg til umstøyping av riksakti. Dersom stortinget godkjende dette29 framlegget, vikle Norigs lydrike-stilling vera lov fest for alle tider. Alt som norsk var, alle dei som trudde paa eit fritt og sjølvstendig Xori3, maatte reisa seg mot denne mordtreistnad paa Nori3B fridom og rett. Alle frilynde og nasjonale flokkar tok 30 til aa samla seg til ein fylking med JohanSverdrup til førar. No var det »o at Vinje alt lenge hadde liavt god tru vm denne mannen; han var ein ver keleg rikssts llar med store maal og vid synsring; for honom galdt det ikkje aa spara nokre dalar til ei naadeløn for ein embetsmann, han vilde eit heilt system-skifte i heile vaart politiske stell. Han vilde at all riksmakt skulde samlast i tinget, med andre ord, han vilde inndra, engelsk parla mentarisme, og samstundes vilde han at me skulde faa meir folkelege domstolar og ein her som kunde verja vaar rett. I desse aari kom Vinje ofte saman med menn som 3223 likso klaart den rette stemneleidi som Johan Sverdrup, og hjaa mange av dei fann han attaat sterfci samhug for den saki som var livssaki for honom: ei nasjonal reising. Av desse karm me nemna Hag bart Bern er, Carl Verner, Hans li 05 8, L. Holst og fyrst og fremst vaar store so^elkrivNr J. E. 8 ars, som klaarare enn nokon annan saag samanhengen i vaar soge heilt fraa dei eldste tidene: den evige striden millom det nasjonale straumdraget, som vildtz samling av heile folket 03 heilt sjølvstende for Norig, og eit anna som vilde samrøring med Sverike eller Danmark. Sars høyrde til dei ungdomane som hadde reist seg mot romantikken i skandinavismen og teke upp ck^ridlomH-tankane fraa Wergelands-tidi. Han trudde paa det norske tollket 03 vona at det eingong vilde30 reisa seg mot alt framandt velde. Kvart folk hev rett til aa leva sitt eige liv d. v. s. det hev rett til aa skipa frie, sjølvstyrde rike. Hjaa oss stod no valet millom folkestyre og sjølvstyre paa den eine sida og svenskestyre paa den andre. Sars tek fyre seg traadane i vaar soga, greider dei ut soleis at folket skal faa tak i samanhengen, og 80 maa daa valet ein gong koma til as. staa millom fedrelandet og unionen. Det var mange nordmenn som ikkje kunde el ler vilde skyna dette, fyrr sjølve hendingane nøyd de dei til 2.2, velja. Og daa synte det seg — men fyrst i 1905 — at alle nordmenn valde fedrelandet, naar me daa tek undan nokre faa som hadde slik fælske for folkestyret at dei heller vilde gjera No rig til ein svensk provins. t Vinje hadde lenge fumla i myrkret som so mange nordmenn i den tida. Daa han hadde vore i England og sidan lært aa k^enna noko til driv njuli i det politiske verket han ikvrr hadde vore med 22, forsvara, og 80 kom saman med Sars, som opna store syner for honom — baade attyver og framyver — so maatte han verta seg sjølv i san ning og melda seg inn i den norske fylkingen og draga sverdet mot det riikisstyret, som vilde for raada Norigs sjølvstende og rett. «Slaget spinn seg ut yver heile lina,» segjer han. «Eg og mange med meg kalla det maalstræv. Andre kalla det ein reform i literaturen elles, an dre i tenkningen, andre i embetsverket og politik ,ken. Det er den sams følelse av, at her er kome noko usams inn i VH2,rt liv og VSLseN, noko som inaatte drepa oss, vm det ikkje vart utskilt av organismen, i likning med ein sterk forkjølelse. Det er ikkje 80 mykje noko serskilt nasjonalt vi vilja som aalmenn europæisk. kultur. Det er bar-31 bariet vi vilja koma ut av.» — «Dølen» vart solsag meir og meir eit partidla6, som rimeleg og rett var i 80 vanskeleg ei tid, og Vinje synte han hadde daa6e nebb og klør. Dei stykke han skreiv i bladet sitt i 1868 — Vaar politik, kalla han deim — er kvasse og samstundes uvanleg saklege. Han meinte at rikBBtjorni hadde synt seg veik naar det galdt aa Btaa sterk mot det svenske ovriket. «Det svenske ministerium trykte paa det norske, som inaatts Z^aa av og eit nytt koma inn, som skulde driva i^^Snoin det som svensken v>iliikkje heilt vil godkjenna ;

men lik3o viBBt er det at Vinje og «opposisjonen» hadde rett i hovudsaki: den regjering me daa hadde var ikkje skikka til aa styra Norig, daa ho stod heilt utanfor dei sterkaste straumclragi i si tid. Det verste var at denne veike regjeringi hem ner seg P2S. Vinje og gjev honom avskil, fordi han hadde sagt «30 mykje vondt vm ho», endaa han ikkje hadde gjort anna enn aa segja si meining vm riksstyringi, og det hev kvar norsk borgar rett til etter grunnlovi. Vinje hev rett naar han segjer at sovore er barbari. Han meinte no at han hadde vorte eit offer. Desse stakars aande lege husmenn, som han kalla deim, dei som sat redde i daa^ane sine, og styrde riksens store fe hus, hadde teke honom iBta<iHntor dei andre radi kale syndarane som dei anten ikkje kunde naa el ler ikikje torde taka, av di dei var av stor ætt eller hadde mektige vener. Vinje, kunde dei vaaga seg til aa ofra, av di dei visste at han i røyndi var ein32 einsam mann. Ein spring helst garden der han laagast er, veit me. Vinje vart daa<6e harm og sorgfull. Atter hadde ei von broste, atter var ein «posisjon» tapt. Og harmen lkom fram i sterke ordlag, — det gjev orH hans større tyngd at han trur han hev 1«<1e for det norske folk skuld, for di han trur paa framsteg og fridom og inaa difor vera mot slik ei rikB3t^'orn. «Til havs med meg sjølv, hadde eg nær sagt,» Be3^'er han. «Det vilde vera gudlaust aa tenkM paa sin eigen «person» i en slik strid, 8o sant Bom du ikkje trudde at hans frelsa var til nyttes for andre. Du viii liva, det er sant, naar du kjenner at du hev Kraat og laatt liggjande 3om tvo dlo6kun6ar ved dine føter, 80 du paa augne blinken kann KitBa lieim ut yver land og folk.» So trur han at kongen, Karl 4, skal hjelpa honom liksom Karl Johan hadde hjelpt Werge land. Han skriv diktet: «Kongen kjem», der han Bilc»l6rar kor høgtideleg det er naar kongen kjem til byen, for: «Det lovi er og rettens sverd, det fridom er og folkeverd og mannenuxi. Det landsens rett og tanke er i kjøt og blod.» Kongen fekk sjølvsagt aldri sjaa diktet; det var no og litevetta barnsleg av Vinje aa segja at det var rettens sverd den svenske kongen kom med naar han vitja Nonig. 80 fær Vinje ei ny von: aaret etter kjem nokre tingmenn med eit framlegg um aa gjeva 6iktarl^n til honom, liksom tinget tvrr hadde gjeve diktar løner til Bjørnson og Ibsen. Men framlegget vart33 stukke under stol — det var Hammerstad tråa Toten og presidenten Har b i t z som fekk æra for den stordaad. Det var taa ting som gjorde honom 80 vondt som dette, at han ikkje eingong fekk svar. Det var lsilni det norske folket gav «in -einaste noirske diktar, fordi han hadde arbeidt for nas^jonaireiOln^ og tala frie ord mot dei som vilde gjera Norig til eit lydrike under Sverike. Men det in a, at te gaa som det gjekk; bonde ckvlkin^en kunde ikkje Ki^jMna hans skriving mot Ueland og reform-klubben, mange av dei liberale V^rnLons-inennene var og imot honom framleis, og regjeringsmennene, kulturmennene, heldt ho nom for eit skadedyr, som alle bra folk burde gjera klappjagt paa og elta inn i dauden — «en skandal-skribent, der burde nedstyrtes at det nor ske parnas.» Daa Vinje alt hadde fenge daneBotti og lag.3 og skulde døy, skreiv han eit forvitneleg stykke inn Schweigaard, der han freistar aa syna kvifor atterhalds-mennene maatte strida soletfs som <Jei gjorde mot alt det nye som den gongen synte seg i vaart aandsliv. «Schweigaard leid av folke tNiB<k!6», og ottast likesom so mange baadle fyre og sidan eit don6e6^iine. Dei kalla Wergeland «den falske og feige folkeprofet», dei vilde heller eit svenskestyre enn eit norsk folkestyre, sam stundes som dei var redde dei nye tankane som daa tok til aa strøyma inn yver landet tråa dei store kulturlandi. No var Vinje ein av dei djea* vaste talsmenner tor ei nasjonal reising baade i maalvegen og rifkisstellet og for dei frie tankane, og difor var det 80 rimeleg at dei vilde tyna ho nom. Det norske folket skulde gjera eit nytt steg paa kulturvegen, og dette framsteget kravde sin martyr. 3.34 Vinje skreiv stykke etter stykke vm det aand lause og unasjonale kontorstyret me daa hadde* og han freista jamvel i eit diktarverk aa fortelja si ei/gå inartvrBo3a. Det er diktet «Staale», ei for teljing paa vers, med emne fraa den politiske stri den i Oslo. Han hadde alt fyrr avheidra det aandlause smaaby-livet i «Elsk og giftarmaal». I «Staale» skildrar han serleg aandløysa i hovudstaden. Det syner betre enn noko anna at Vinje no var ikornen paa heimveg. Han hadde gjenge i ring: fyrst han var komen paa høgdene, flirte han, paa bymanns vis, aat bøndene og bondelivet. I «Ferdaminne» set han byen yver landet. So attende til heimlege tufter i «Storegut», og i dei siste aari han levde, lo han aat denne bykulturen kan fyrr hadde dyrka. No var kan komen paa toppen etter stort strev: «Eg vidt ikring meg vilde sjaa, og upp eg steig og oksa paa med ryggen krum. Men naar eg kom paa toppen daa eg fyrst var dum.» Han hadde vel tenkt at kan hadde vakse seg^ ifraa faakunna og raaskapen eller «dyreritoet», daa kan paa ei vj!B slepte bondehamen, og at han var komen inn i ei k^kvslv<l kyrkja av aan<i og da ning, og no fekk han sjaa at han nett var komen inn i den verste viillmanns-he;imen. Kultur er fyrst og fremst tolsemd i tru og tenikjing; verkelege kulturinsnn inaa fyrst og fremst freista aa for ståa alt dei møter Ma sin veg, og ikkje i

fyrevegen fordøma det. Verkelege kulturmenn vilde ha vorte glade, naar dei Baa3 rikdomen i norsk aandsliv og norsk folkemaal; men dei berre lyste det i bann. Dei vilde fyrst og fremst ha gjort seg (kjende med35 dei nye tankane som strøymde inn fraa Europa; men liksom i Wergelands-tidi trudde dei at desse tankane var faarlege for samheldet og freista setja stenge for eit fritt ordskifte. I Ztaale syner daa Vinje oss ein mann som hev arbeidt seg ut or den laage bondestova, soleis som ho var i koi-tlcii, inn i kulturlivet fraa ei nyare tid. Han er daa66 klok og aandfull, men attaat fri lynd og heilt nasjonal. Han høver «ikkje inn i den aalni6NN6 IMkZZeia og aandløysa; han er ikkje mat strevar og karm ikkje bøygja ryggen og lyda deim som stend yver honom, naar det strider mot hans samvit. Ifraa «Kommandoen» kom der bod vm at heren skulde gjera noko uvanleg, det skulde bera vaapn paa folket eller noko i den leid. Staale som daa vart løytnant i den norske heren, tala imot «kommandoen» i offisers-laget: «Men ingen vaaga seg som Staale fram. At gjera slikt, han sagde, var ei skam. Han meinte so: den rette stridens mann, han strider /a?-, men ikkje mot sitt land. Han gjeng til forsvar ut fraa garden sin, og fell mot deiin som vil seg trengja inn.» Men hans jamaldring, løytnant Stigand, meri ner at dei maa lyda «som andre hundar». Staale svarar at han ikkje Viii lyda, dreg kaarden sin, set honom for kneet og bryt honom av: «Av tenesta no ut eg gjeng. Det er det einaste eg her karm gjera. For meg de andre lydige karm vera. Gakk paa, gakk paa, og slåa og nvd og heng! 80 er eg fri og løyst tråa denne her. 80 er eg landsens mann og kring meg tssr, vin 80 bør vera nok eit lite knippi. Eg veit soldater eg skal med meg faa. 80 takkar eg for alt og segjer daa med Cæsars aand: «Me møtest ved Filippi.»36 Staale fær sjølvsagt avskil, medan løytnant Sti gand dagen etter møtet vert kaptein, — sidan ma jor og general. Alle vert glade i den lydige tena ren, bed honom til lag og heidrar honom paa alle vis. Han vert rikt gift og tener dessutan store pen gar med hestehandel for «ein potentat». Han fekk den eine ikirossen etter den andre paa bringa: «Snart var han aa sjaa som himmelen med sine stjernor paa.» Stigand er passeleg aandlaus, passeleg nauten, PH3H6i6>3 33.N1Vit812,U8 ; difor høver han 80 godt til tenestgut for eit utlevt og aandlaust «system» : «Spikk ei for liten naglen din, og bruk ei heller digre vol. Ver 80 du nettupp høver inn i livsens jamne navarshol.» 3taHle er BolSiB for stor og for ærleg. Han hev granska og leita i mange tankeheiimar og gjort seg upp ei meining som han vaagar noko for. Slik ein mann hev ikkje samheldet bruk for paa det kul tm'3ts3st det stend I>2H. Og liten samhug møter ham jamvel hjaa dei som skulde vera venene hans : «Men Ltaaie. stakkar, 3223 kje ryggjer mjuke. Det var 80 reint dei honom rømde fraa; naar gamle kjenningar han raaka paa, det var som han vart smitta av ein sjuke.» 3t2Hie er flogvitet som er 80 langt framfyre si tid at dei som Oit med inakti inHH kvitta seg med honom. Heimlaus, rotlaus, leitande og lengtande, usæl som alle flogvit. Han vert tidleg riven laus or heimleg jord, maa37 se^a farvel til sin un^doins^elsk, og fara ut i vide verdi — millom framande folk. Han fer tilsjøs, og skuta forliser; naar han ikijem heim att, er gjenta hans gift. Av) sorg tek han til aa lesa; men han kjem ikkje i hamn paa denne leidi heller, for han karm ikkje/ taa seg til aa tru paa noko «sy stem», heller iklkje er han soleis laga at han karm bora seg inn i nokon einskild vitskap og verta fagmann. «Kvar lærebygnad fyre deg du legg og slær med magt igjenom frasens vegg. Slikt syn ha Btaale. Etter som han steig i kunnskap, ned i mold ei tru der seig.» «Min hunger etter kunnskap er som haaen,» segjer Staale. Han er elles ingen veik drøymar, han veit at den kunnskapen livet sjølv gjev, er den be ste; men «endaa er der mat i daude ord». Den fri ske mannen veks av alt; han et alt han fær tak i liksom mannen i eventyret, han aat daa<ie, blod og bein og berg og stein, drakk av havet og eimen, til han vart so stor at han rokk til himmelen. Daa Staale hadde brote seg ut av den fine by ringen og teke avskil, kjende han seg snart trøytt av bylivet og søkte til fjells, der fann han helsebot for sorg og harm. Han fefck seg snart nye vener paa garden Stuve, der budde han so i lang tid og tenkte paa aa fri til dotteri; men elskhiigsfuglen vilde ikkje koma no han kalla paa honom. Dotteri paa Stuve for til byen; Ztaale var med, og dei gjekk paa dansarskule saman. Han totte at Stuva var ustø i takten, — dermed sluttar diktet «Staale» ; Vinje serier sjølv at han «hadde køyrt skuta i aakeren». Det er rimeleg at han ikkje kunde koma lenger, for det er vm seg sjølv han hev dikta38 d. v. s. soleis som han ynskte seg aa Vera. Liiksom Btaale hadde han freista mykje og mangt: han hadde vore hjurding-gut, skulemeister, brenne vinßbrennar 03 treskomakar, sjømann, handels borgar, bladstyrar, sakførar, kopist og var attaat utlserci til sijldrv33jar, daa han tenkte paa aa fara til Amerika og læra dei innfødde aa, bryggja baj s?Bk øl. Og 6ncl,3H meir hadde han tsnikt seg til aa verta : skrivar, fut, skuleidirektør og stortingsmann eller statsraad. Det er i grunnen si eigi livssoge Vinje hev for talt oss i «8t22,1e», det er det som gjer diktet 80 forvitneleg. Han tenkjer sjølv at han

er eit flog næme som aldri slær seg til ro med det han hev vunne: alltid lenger og lenger fram, alltid høgare og høgare paa kunnskapsstigen. Endaa han karm læ og flira som ein satyir, er kan i røyndi ein aal varleg mann som Skikje karm synda mot sitt sam vit. Han inaa 86^'a 8i meining, vin kan 80 veit at det ikkje smakar «kommandoen» d. v. s. riksstyret, som legg løynderaad mot landsens grunnlov. Han kev vorte 80 stor at han inkje høver aat livsens jamne navarshoJ d. v. s. dei karm ikkje bruka ho nom i det praktiske liv. Og paa ei vis gjer daa Vinje som 3taale: søkjer ut iraa byen, til skog og fjell, til villaste Jotunheimen, der han gløymer sut og harm. Jamvel naar! han er daud, vil kan slåa seg ned uppe millom fjelli, — hans aand skal setja seg M2Falketind og skoda vidan vm land. I 1869 vart Vinje gift med RosaKjeldseth fraa Nordland ; ho hadde fyrr vore gift med lens mann Enevoldsen i Rendalen, men hadde vorte «M<i iraa honom 03 hadde ei tid vore lærar i Oslo. Vinje fekk seg 80iei» ein heim; men denne *39 maatte han snart stengja, daa kona døydde ifraa konoin eit aar3 tid etter Fittarinaalet. Vinje sjølv vart sjuk og reiste so upp til Kongsvinger til bror sin. Ut paa sumaren kom han til hovudstaden att, men var framleis ru3keleB' og maatte leggja seg inn paa rikssjukehuset. Der streva han framleis med «Dølen», og det var daa serleg i denne tidi han skreiv dei merkelege styikki vm Schweigaard. Han tykte han hadde mykje ugjort, men var elles ikkje redd for aa døy. Paa ei tavle som hekk yver sengi hans stod namnet paa den sjukdomen lækjarane trudde han hadde, ein nvrsVM^oin ; men Ma ei onnor tavle som skulde 3vna kva han hadde med seg av klæde 0. s. b. stod der ingen ting. «Du er altsaa kommen nøgen nid?» spurde ein HV venene hans. «^a^ja,» sa han og var meir aal vorleg enn vanleg, «no kjem det paa eitt ut anten «g er naken eller klædd. Eg karm segja med den tragiske helten «sod i det jødiske diktet i det gamle testamentet: «Naken kom eg av mi mors liv, og naken vender eg tilbake. Herren gav, Herren tok, Herrens namn vere lova.» Det er 80 eg mest karm vera stolt, gut, naar eg ligg her i daudar-kuset og ser attvv^r livet mitt, paa mi livsgjerning, og' so tenkjer paa at reZ^erinFi dreiv meg burt fraa den skarve kopistposten, og stortinget, — desse folkets menn av mine eigne — stakk forslaget vm aa paaskyna mi gjerning som andres under stolen! Eg er liksom stolt, naar eg tenkjer paa korleis regjering og storting kava gjort so vel imot meg, so eg karm faa døy utan aa vera nokon skuldig noko. Mi gjerning er ikkje mindre, for det ho vart ulønt.» Nedan kan laa^ paa B^'ukekuset, skal kan kava «dikta nokre vers som kan kalla «Min Biste posi40 sjom»; han skildra (korleis han hadde vore driven* fraa den eine stilling etter den andre, korleis hans stare voner hadde kvorve som vene hildringar. «No er dauden min siste posisjon, og den skal in gen taka tråa meg,» sa han og smilte såart. Han laa^ tidt og tenkte paa sitt barneliv, daa. han var gjætargut og leika med «Liaainann» og «Lykle» uppe millom fjelli i Telemarki. Atter skein soli paa kvite fenner, hornet let som orgeltonar j den store kyrkja paa fjellviddi, og han laag paa. den mjuke mosen og 3tir<ie og stirde inn i den blaa. himmelen, til «Naainann» kom og grov han i and letet og vekte honom av dei fyrste diktardrau mane. Men han vart ikkje lenge verande paa daudar huset. Han laut burt tråa byen, «likt eit saara <lyr» vil6e han draga seg ut or inanne-inu^en og døy einsam. Han strauk tråa sjukehuset og reiste upp til Hadeland til presten, A. Chr. Bang, og der døydde han natti til den 30te juli 1870. Det var ein KrettBvull 80in hadde sprunge og vorte hans bane, I likferdi heldt Bang ein gild tale, der kan mil lom anna hemnde det gamle ordet som vart sagt, daa ein stor hovding var fallen: «Det er stor skade aa missa slik ein mann.» Tri aar etter vart der reist ei minnestytte yver honom paa kvilestaden hans ved Grans kyr kje, og no er der reist ei stytte til minne vm honom i heimbygdi hans tett attmed Plassen; men det beste minne vm honom er songane hans, som no ein heil mannsalder hev vorte sungne yver alt landet. IV. I^aar eg ser paa biletet kans Vinje, kjem eg til aa tenkja paa eit dikt, «Fødselsdagen min», som.41 upphavleg er skrive i 1856 paa riksinaal og seinare uansett paa norsk: «Som maanen i ei vetrenatt eg er 30 tunn og bleik: for mange tankar faa meg fatt, at eg er smal og veik. Av underjordisk eld eg er som maanen sunderbrend, og vatn eg 8103 og enno slær paa logen i meg tend.» Der maa ha vore ein sterk livshug og mykje ofse i den ikaren daa han var un>3. Og 80 ein lang strid iniiUoin høge og 1H2.30 hugdrag, milloiii ljos og inzn-kei-. Bilete vm eit slokna eldberg høver godt: Andletet hans var magert og rukkut, han IHH^ sliten og trøytt ut, og likevel var der ei glime i augo som synte at elden enno ikkje var sløkt. Vinje var ingen vakker mann; me finn dei same dra^i i andletet hans som i hans verk og livs soge: satyren, spottegauken, og den tunglynde folkeskaJden som hadde lide meir vondt enn folk visste av. Han var lan^iSitt og heller ljot; andletet vart tidleg gamalt og skinnturka, det eine auga noko større enn det andre. Munnen var noko skeiv, og det myrkebrune oftast uflidde skjegget dulde ikkje heilt dette lytet. Dessutan var nan lang og leda laus, skakk og skeiv; i mange aar var

han halt, og gjekk gruv og lyfte føtene høgt som gjekk han paa ein heieyeg millom store steinar. So brydde han seg heller ijflkje vin aa hama seg; han gjekk oftast i KIZe6« som ikkje passa, og loslitne og falma var dei som) oftast attaat. Han var sien^^eie^ og slurven, uvyrden og traindNriHZ-, og vanvyrde van42 leg folkeskikk, og var såleis lite skikka til aa syna fram det beste av den, gamle bondekulturen. Eg trur det er verdt as. fortelja dette dg, av di det gjorde sitt til at folk som skoda hund paa naari, totte at han var «fæl», og skildra honom som ein halv eller heil villmann. Dette og hev daa vore med og avgjort hans lagnad. Vinje var attaat ein av dei skaldane som ik ikje hev hug til aa stengja seg inne med sine dik tar6rauinar og berre leva saman med dei menne ske deiira hugsyn skaper. Han hadde hug til aa vera saman med folk, til aa strida dagsens strid og leggja sitt ord med i laget i alle slag spuirs rnaal, politiske, sosiale, literære og fyrst og fremst nasjonale. Han fær soleis rikt tilføre til. aa skapa seg uvener med den kaats munnen sin, og han forsømer seg aldri. Vinje var liksom får sin ein stor «rfj6ar», og han vil6e gjerne hava <r<>3 og vellæte i augneblin ken. Han for Bol6iB ikring paa nautein^ts eller fe sjåa og tala aalvorlkS uin mat og guano og 3k^sin tande um griser og 6ainor, og folk klappa og lo daa^O naar han var morosam og naar han var grov. Bol6iB var det og naar han skreiv. Dei tolde 80 vidt den Baare og tunglynde skalden; men INKN36! som gjerne vil hava seg ein god laatt, ropa høgt paa spottefuglen og skjemtegauken. Han var nok seg sjølv ngH,. han spotta og lo; men ein mann karm vera seg sjølv paa tvo slags vis, som det stend i «Peer Gynt», «verta retta eller ranga av kjolen». Vinje var av dei som gjerne vende rangsida ut, av di han fælte for at folk vilde smila eller flira aat honom vm han synte fram mjukare og høgare hugdrag. Difor vart han daa 80 ofte 0330 i sin skaldskap den munnkaate,43 den flaakjefta rødaren. «Du snur alltid den skjemtefulle sida fram av slikt, du,» segjer ein mann i «Elsk og Zittarinaal», og fær til svar: «Det er no min maate aa graata paa det. Kvar hev sine taarer.» Han Bvner seg i mangt og mykje ein ekte tele; men meir open og endefram enn dei fleste bondegutar. Dei tenkte tidt vm honom at det var kje vandt aa sjaa paa botnen i hans huglynde; men dei som kjende honom betre, visste at de;r var trollbotn i honom dg, og den som var daa6^ underleg og trolsk, djup og myrk. Han hadde vonde lunor daa harmen og illska braut fram i sterke og harde ordelag; der var daa og ofte brodd i hans skjemt, og gift i brodden, so mangein laag svevnlaus naar «Dølen» hadde vore etter honom. Men harmen og illska løyste seg j skjemt, mjukare hugdrag fekk vvertanet, og 80 song han med taaror i augo: «Eg gjekk og trøytna paa livets gong, eg bøygdest og upp meg retta; eg metta min munn med naud og trong, eg synda, men ut eg allting song, og byrdi eg slapp og vart letta.» Vinje var fyrst og fremst f o 1 k e 8 k a 1 d, ik kje berre av di han syng paa ioikeinaaiet, men av di han ber fram tangar og lengslar or folkedju pet, fyrst og fremst or sin eigen heim. Det beste han hev skrive er framhald av folkevisene, som nan hadde, høyrt fraa han var liten, og 3oin hev navt sin rette heimstad, uin ikkje alltid sin føde stad, i Telemarki. Han er Boleiß i ætt med dei gamle unemnde viß6<iiktarar, daa6e dei som song *44 dei tun^lvn^e kvæde og den som kvad Btevi og dei kaate skjemtevisonie. Vers som desse (or «Storegut») tykkjest meg mest makalause: «Den dag kjem aldri at eg deg gløymer, for vm e 3BBver, eg vm deg drøymer. Hm nott og dag er du like nær, og best eg ser deg naar myrkt det er. Du leikar krin^uin meg, der eg vankar. Eg høyrer deg naar mitt hjarta bankar. Du stødt meg fylgjer paa ferdi mi, som skuggen gjeng etter soli si. I kvar som gjeng og som rid og køyrer, d'er du, eg ser; deg i alt eg høyrer: i song og fløyte- og fele-laat, men endaa best i min eigen graat.» Og leitar me lenger attende, vil det ikkje vera vandt aa firma skaldar, som Vinje likjest, — mangslungne, hugsprengde og usæle, menn som leika med sine eigne kMrt63lHi- og døydde med B^Sllitol'cl i munn. Fytrst og fremst kjem me til 22, tsnic^H paa slike karar som Egil Skalla grimsson og KN622 meir Tormod Kol brunar skald. Det større verket der hans norske og folke lege visediktar-haatt hev synt seg best, er «Sto regut». Me fær her ei god skildring av livet uppe i fjell bygdene i siste helvti 2vi det 18des hundradaaret ; det er verkelege bønder, kvardagsmenneske i kvardags-Uvet. Der er sjeldan nokor hildring yver dileti: desse menneske slit og arbeider, lever og lid som vanlege menneske, hatar og elskar som me alle. Og likevel hev det vorte poesi. Etter mi meining er daa Vinje ein av dei fyrste hjaa oss45 som finn poesi i kvardaF3livet. Her syner og dik taren samhug med dei han fortel vm; i «Ferda minne» e>r det mest spott og flir. Grunntonen er stemd i moll — det er sorF OF saknad, og likevel livsinod. Det er frisk og helsesam luft, det er som naar ein kjem fraa den tronge byen uppaa den høge heii, der vinden gustar sval, og snøtindane leikar seg i sol! Likevel er «Ztors^ut» meir enn ein vanleg t>on^6i6vll; der er tendens i diktet. Det er eit bilete fraa dansketida, med di han skildrar korleis eindets og uindcxis-inennsne fer aat bonden. Dei sel retten for

pengar, og naar! bonden reiser seg og sender dei beste karane ned til X^peMainn og skal klaga for kongen, FZsr dei gode, lovnader, men etterpaa misser dei Guds og folks og kongens fred og inaa leva i skogen som ville dyr. Og i skildringane av bøndene ser me snart kor diktaren er inedj heile sitt hjarta: iilaa dei sinaa» FatlFe og vanvvrde, n^jaa husmannsfolket, som inkje eig av landsens jord, men likevel inaa ofra livet for fedrelandet. Han hatar kaksane og penge mennene, som gjer urett; uin dei ikkje FNr 8i straff av jordiske domarar, 80 Feer dei dz^ta for det til slutt: «Og ingen rett der var at taa; for 80 var retten fest, at alltid den fekk største rett som kunde muta mest. Me etter rett og rettferd 3^'aH; me leita nord og sud; og sviktar mann, tilsintt 80 faa me retten vaar av Gud.> OF i 3ine andre dlikt k^jein Vinsje otte inn paa denne tanken, at dei 80in Bit med inakti, F^jer urett46 baaHan er daa ein av dei fyrste — etter Werge land som tolkar fridoms-lengslone hjaa eit kuga folk og talar strenge og aalvorlege ord mot deim som 6ri 80 stortenkte at dei trur de»i karm stansa folkevokstren. Vinje er BoleiB ikkje berre VlBk6iktaron og norsk skald frøa tornti<ii, men han er og ein mann fraa vaar tid, ein mann som staar paa jamhøgd med si tid og hev lært aa kjenna dei sterkaste straumdrag i det 19de hundradaar. Serleg tok fri doms-tankane som braut upp att i Europa i 1848, honom sterkt; men og tankane som raadde i at terslags-tidi fraa 1850 60. Og av di h u g e n hjaa honom er sterkare enn tanken, er han ikkje fylgjestreng, men let seg driva tråa ein fylking til ein annan. Det er ulike tidsaldrar og gamle og nye tanke-Btrauinar som bryt seg i honom; di for vert han mangslungen og tvisynt, satyr og folkeskald, og hans dikting eit rikt spel av fargar og straalar i alle avbrigde. Det er dei som meiner at Vinje ikkje fekk 80 mykje aa segja for vaart riksliv, at det er verdt aa neinna. Han var ikkje partiinann og kunde47 « aldri verta det, av di han let seg føra meir av hu gen enn av tanken. Det er sant at han var soleis laga at han ikkje kunde skapa noko parti, og etter arbeidarreisingi vart kjøvd, beid det heller ingen fylking som han i fyrste laget kunde vera med i. Regjeringspartiet karm han ikkje heilt ut stydja, av di han er so rein norsk og framstegs-mann attaat. Bøndene karm kan heller ikkje stydja seg heilhuga til, av di dei er for trongsynte og for lite nasjonale. Fyrst daa det skipar seg til ein fylking som er daH66 frilynd og nasjonal, melder kan seg til tenest, og han gjer det med heil hug. Fraa 1866 er der god samanheng i hans politikk. Han kjenner med seg sjølv at han hev funne det rette romet i striden, og fraa denne tidi høyrer kan til den fyf-Kin^6N som strider for Norigs fulle sjølvstende, politisk og nasjonalt. Det synte seg daa at han hadde vaapen, og at han kunde bruka deim. Stundom var det vel so at andre støypte, dei kulone kan skaut ut; men han synte no og, at kan kunde laga kulor sjølv. Regje ringspartiet meinte kan var ein faarleg mann, og mange vaapsn vart vende mot honom, og jamvel KanB eigne heldt honom utanfor murane og varde honom ikkje, for di dei tykte at dei ikkje kunde lita paa honom. 3oleiB vart daa Vinje ein einsam mann, jamvel etter kan hadde meldt seg inn i den politiske fyl kingen der han naturleg høyrde heime. Hans for tid stod honom i vegen, og alle vegar vart stengde. Paa ein maate var det difor godt for honom at han døydde daa, for det hadde vel ikkje stade i hans makt aa drepa den mistrui som vaare riks stellarar hadde fenge til honom. Han var übrukleg48 x i praktisk politikk, 80 han ikkje ein gong kunde verta stortingsmann! Men endaa fær han gjort meir enn mengdi av dei som vilde halda honom utanfor. Visst er det at han var ei stor kraft i vaar nasjonale og politi ske strid, og at han kunde ha vore endaa større, vm han hadde fenge liikiare arbeidsvilkaar. Det var dette nasjonen skulde hava gjeve, ein av sine beste søner, og eg meiner det var eifolkesynd at stortinget vraka hans arbeid, og spott og skam at bøndene i tinget ikkje vilde kjennast ved honom. Ikkje mange aar etter gav stortinget diktaren til maalmannen Kristofer Janson. Det var rett gjort; men det hadde vel snautt hendt, vm det ik kje hadde vore so at det sveid i samvitet, naar dei tenkte paa korleis dei hadde fare med Vinje. I^aar inc no i da3ser I^ori3 3ti3a tram tritt 08 treiBt iniiioin dei tria3te land paa gjordi, I^v3t nr eit Bainte3te Bom nådde vorte ei landk3kain; naar inc tenkjer paa korleis inc kvar da3vekB i vyrdnad kor alt Bom er norBk, i arbeid, i sed 03 skiikik, i inaal 03 tenk^jeinaate, med eitt ord, naar inc ser KorleiB det la3ar! 3e3 bil eit norsk Kultur3runnla3 svin inc ti-^^t karm dv33^ja paa, 30 Btaa!r det tor osB, det tun3lvnde andletet aat denne vaar store iolkeBkald, som var so usNl inilloin 033, tor di nan kom midt i vaar na^onale vaarknipe, 03 inc. takkar inonoin kor di nan nev sun3e son3ar kor 088 som er U3i^vinande, 03 kor di nan var ein av dei kvrste som med Bitt 6i3e kvredFine Bvnte rette steinnelsidi kor det nor3ke kalket.